

รายงาน

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4

MCU Nan Congress IV

พุทธเกษตร: นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

Proceedings

The 4th National Conference 2020

Buddhist Agriculture: Innovation for Sustainable Social Development

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Nakhon Nan Buddhist College

9 กันยายน 2563

การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 MCU Nan Congress IV
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ที่ปรึกษา	พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.	อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
	พระเทพเวที, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต
	พระสุนทรธมฺณี	ประธานคณะกรรมการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
	ว่าที่ร้อยตรีสมเดช อภิขยกุล	ที่ปรึกษาวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

คณะบรรณาธิการ

พระชยานันท์ธมฺณี, ผศ.ดร.	ประธานคณะบรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม	รองประธานคณะบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง	บรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร.กุหลาบ รัตนสังข์ธรรม	บรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ เพ็ญจันทร์ รริยะวงศ์	บรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ อินทะนนท์	บรรณาธิการ
รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ. ชินะวงศ์	บรรณาธิการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ อุปสอด	บรรณาธิการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์	บรรณาธิการ
พระครูปลัดวัชรพงษ์ วชิรปณฺโญ, ผศ.ดร.	บรรณาธิการและเลขานุการ
ดร.ชำนาญ. เกิดช่อ	บรรณาธิการและผู้ช่วยเลขานุการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล	บรรณาธิการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายศุภกริช เชื้อนเพชร	บรรณาธิการและผู้ช่วยเลขานุการ

แบบปก-รูปเล่ม : นายศุภกริช เชื้อนเพชร

พิมพ์เมื่อ : กันยายน 2563

จัดพิมพ์ในงาน : การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ประจำปี 2563

สวนเกษตรแปลงผักหน้าหอนิสิต :

พุทธบูรณาการทางสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาว่าด้วยการกิน

Agricultural Garden In Front of the students' dormitory: Buddhist integration in social sciences and anthropology about consumption

ภัทรพล ใจเย็น

พิเชษฐ ทังโต

พระคมสันต์ ฐิตเมธโส

พระปลัดระพิน พุทธิสารโ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดรหัสองค์ความรู้ผ่านสวนเกษตรแปลงผักหน้าหอ ผ่านแนวคิดพุทธบูรณาการทางสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาว่าด้วยการกิน ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผลการการศึกษาที่พบ การปลูกผักเป็นกิจกรรมที่ทำขึ้นโดยมีฐานของการศึกษาเพื่อการวิจัย แต่สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นส่วนผสมของการผลิตอาหารเพื่อการบริโภค การสร้างการเรียนรู้ในสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดในเรื่องความเป็นไปได้ ทั้งในส่วนของหลักการทางพระพุทธศาสนาที่บูรณาการเข้ากับการทำงานทั้งในส่วนของ การประหยัด ออม ตามหลักเศรษฐศาสตร์ การเรียนรู้ด้วยการลงมือทำจริงที่เรียกว่า “ปรียัติ-ปฏิบัติ-ปฏิเวธ” ทำให้เกิดกระบวนการโดยมีเป้าหมายเป็นการเชื่อมโยงศาสตร์ของความรู้แบ่งปันเป็นน้ำใจ แบ่งปันประสบการณ์และมิตรภาพ สะท้อนวิถีทางสังคมของมนุษย์ที่ว่าด้วยการกิน และมานุษยวิทยา ว่าด้วยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ดังปรากฏที่แปลงผักหน้าหอนิสิตด้วย

คำสำคัญ : สวนเกษตรแปลงผักหน้าหอนิสิต, พุทธบูรณาการทางสังคมศาสตร์, มานุษยวิทยาว่าด้วยการกิน

Abstract

This article has the objective for deciphering the knowledge through the agricultural garden in front of the dormitory through the concept of Buddhist integration in social sciences and anthropology about consumption by using the documentary study, research works, interviews and participatory observation.

The findings of the study found that the vegetables planting is an activity that based on education for research. But it happens as the mixture of food production for consumptions, to create the learning center under the concept of possibility that the

principle of Buddhism is integrated into the work and in term of saving according to the principle of economics. To learn by actual doing is called as “Parichatti(study)-Patibatti(practice)-Pathiweth(deed result) that creates the process with the goal of sciences connection of knowledge sharing as the hospitality, experience and friendship that reflect on the social method of human beings about consumption and anthropology about human relations as appeared on the agricultural garden in front of the students’ dormitory.

Keywords : Agricultural garden in front of students’ dormitory, Buddhist integration in social sciences, anthropology about consumption

บทนำ

ผู้เขียนสังเกตแบบมีส่วนร่วมหลายครั้งและหลายวันในกิจกรรมเชิงออกแรง มีแปลงผักหน้าหอเป็น ที่ดำเนินกิจกรรม และได้คุยกับเจ้าของกิจกรรมดังกล่าวมีพระครูน้อย (พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปถุญ , ผศ.ดร. คณะครุศาสตร์) หลวงพี่คมสันต์ (พระคมสันต์ จิตเมธโส, ผศ./คณะสังคมศาสตร์) เป็นต้น ประหนึ่ง เป็นการตามดู ตามสอบถามว่าคิดอะไร นัยหนึ่งเป็นเรื่องของการผลิตอาหาร หรือผักเพื่อลดต้นทุนก็ไม่ปาน ประจวบเหมาะกับการระบาดของโควิด-19 ที่กำลังระบาดจึงได้ยินประโยคหนึ่งว่า ถึงร้านอาหารไม่เปิดก็อยู่ กันได้ด้วยมีผัก เป็นปัจจัยหลัก หรือผลิตแหล่งอาหารเพื่อการยังชีพได้ ซึ่งในข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นใน สถานการณ์นี้ อาหารมีความสำคัญสำหรับการยังชีพ ผู้เขียนสำรวจข้อมูลทางสื่อออนไลน์พบข้อความว่า “...อาหารการกินในวัฒนธรรมต่าง ๆ ไม่ได้มีไว้เพียงเพื่อการมีชีวิตอยู่รอดได้เท่านั้น หรือพูดอีกอย่าง มนุษย์ นั้นแตกต่างจากสัตว์ก็ตรงที่เราไม่ได้ กินเพื่ออยู่ อย่างเดียว...” น่าสนใจตรงที่ว่าอาหารเป็นเงื่อนไขให้เกิด ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และทำให้เกิด “ห่วงโซ่” ที่เรียกว่ากลไกการผลิตอาหารเพื่อการยังชีพขึ้น ด้วย นอกจากนี้ “...อาหารจึงไม่ใช่มีแค่คุณค่าเชิงโภชนาการ แต่มีคุณค่าทางสังคมกำกับอยู่ด้วย...” อีกนัย หนึ่งอาหารยังเป็นการจัดชั้นทางสังคมด้วยก็ไม่ผิดเสียทีเดียว “...You are what you eat ว่า คุณกินอาหาร ชนชั้นไหนก็จะกลายเป็นชนชั้นนั้น...”¹ อาหารการกิน จึงเป็นการจัดลำดับทางสังคม รวมถึงสะท้อนถึง วิทยาการแห่งความเป็นมนุษย์พัฒนาการกินไปสู่รูปแบบและวิถีต่าง ๆ อาหารการกินจึงเป็นเรื่องของลักษณะ วิถี และสะท้อนถึงความเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง จังหวัดตนเอง ชาติพันธุ์ตนเอง หรือรัฐชาติของ ตนเอง เราจึงเห็นอาหารไทย อาหารจีน ฝรั่งเศส อาหารอิตาลี อาหารอินเดีย เวียดนาม และอีกสารพัดอาหาร ของนานาชาติ เป็นต้น แต่ทั้งหมดสะท้อนถึงความแตกต่างหลากหลายในวิถีของการกิน แต่ในความเหมือน คือมนุษย์ทุกชาติพันธุ์ภาษาต้องกิน

แปลงผักหน้าหอ เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์เดิม แต่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นพร้อมความ ยากลำบาก ที่เรียกว่า Covid 19 ด้วย ให้เกิดการเรียนรู้ภายใต้สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน มีเงินแต่หา

¹ สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ, มิติวัฒนธรรมของอาหารการกิน กับจริยธรรมของการบริโภค, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://www.shi.or.th/content/33/\(2549\)](http://www.shi.or.th/content/33/(2549)), [15 พฤษภาคม 2563].

อะไรกินไม่ได้ ด้วยร้านอาหารปรุงสุกไม่เปิด ด้วยมาตรการที่ทางภาครัฐกำหนดเพื่อป้องกันสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสที่เกิดขึ้น ดังนั้น แปลงผักหน้าหอจึงถือว่าเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญ ที่มีความจำเป็นคราวเดียวกันไปด้วย ทั้งด้วยเห็นการเริ่มต้นตั้งแต่การขุด เตรียมดิน ปลูก ถอนหญ้า และอีกสารพัด จนกระทั่งผักไปจบเป็นอาหารปรุงสุกในครัว ต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งปัจจุบัน (ขณะเขียนบทความ) การเขียนนี้จึงประสงค์สะท้อนคิดในกิจกรรมวิถีชีวิตคือการปลูกผัก ที่เป็นแหล่งผลิตอาหาร ทั้งยังเป็นงานวิจัยที่ศึกษาหาความรู้ในกระบวนการที่เนื่องด้วยแปลงผัก และการเชื่อมกับศาสตร์อื่น ๆ ที่ว่าด้วยการกิน อยู่ หลับนอน การเขียนจึงเขียนจากสิ่งที่เห็น ถอดความ และเชื่อมโยงสะท้อนให้เห็นว่าวิถีของการกินเป็นธรรมชาติของมนุษย์ การผลิตอาหารเพื่อการบริโภคเป็นวิถีของมนุษย์ เป็นภูมิปัญญาที่เนื่องต่อจากอดีตถึงปัจจุบัน รู้จักหาหิน ล่าสัตว์ จนกระทั่งสามารถผลิต กักตุน สร้างพลังผ่านอาหาร กลายเป็นการแย่งชิงอาหาร แหล่งอาหาร หรือแหล่งทรัพยากร ดังที่เกิดขึ้นทั่วโลก ซึ่งในบทความนี้จะได้นำมาเล่าแบ่งปัน ถอดบทเรียนสะท้อนคิด เพื่อให้เห็นสิ่งที่ได้พบเห็นจากแปลงผักหน้าหอนี้ติดต่อไป

มนุษย์กับการกินในเชิงสังคมและมานุษยวิทยา

วัฒนธรรมอาหาร เป็นสิ่งที่เป็นธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตทั้งหมดในโลกนี้ ดังนั้นห่วงโซ่ของอาหาร และอุปทานของอาหารจึงเป็นความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์คนหนึ่ง ๆ การกินอยู่หลับนอน การกินจึงเป็นปัจจัยสำคัญของมนุษย์ในโลกนี้ มนุษย์รู้จักกินอาหารเมื่อประมาณ 17,000 ปี ต้องออกเสียงว่าหนึ่งหมื่นเจ็ดพันปีก่อนคริสตศักราช นับย้อนหลังไป 2020 ปี และบวกไปอีก 17000 ปี มนุษย์กับประวัติศาสตร์ความเชื่อมโยงเกี่ยวกับอาหารโลก ประวัติและพัฒนาการของการกินที่หลักฐานข้อมูลว่าเริ่มขึ้นตอนนั้น โดยมนุษย์รู้จักกินแรก ๆ เลย คือ น้ำ น้ำแข็ง เกล็ด หอยนางรม หอยเชลล์ หอยแมลงภู่และหอย ตระกูลปลาหมึกตัวเล็ก ตัวใหญ่ แมลง ปลาและกบ เห็ดและผักใบเขียว หมี่ เนื้อกวางและเนื้อม้า ไช้และไข่ กระดุก ข้าว ข้าวฟ่าง ข้าวและลูกเดือย ข้าวเอมเมอร์ เมื่อ 1.6 หมื่นปี และมารู้จักกินข้าว ขนมันปัง และน้ำชุปตอน 1 หมื่นปีก่อนคริสตศักราช อาจมีคำถามว่าทำไมยาวนานขนาดนั้น หรือมารู้จักการกินไอซ์ครีมเมื่อประมาณ 3,000 ปีที่แล้ว ซึ่งในมุมมองเขียนอนาคตความได้ว่ามนุษย์ กับสิ่งมีชีวิตเกิดมาพร้อมกับการกินส่วนจะกินอย่างไร ฝึกกินเลยสด ๆ เจอแล้วหักใส่ปากเลย รู้จักก่อไฟ ปรุงสุก หุง ต้ม ปิ้งย่าง ก็คงเป็นวิวัฒนาการที่มาพร้อมกับช่วงเวลาของมวลมนุษยชาติในองค์รวมเป็นพัฒนาการอีกขั้นตอนหนึ่งดังที่ทราบกัน ดังนั้นประวัติศาสตร์และพัฒนาการของอาหารอยู่คู่มนุษย์มาอย่างยาวนาน เมื่อไปศึกษาดูประวัติศาสตร์ของมนุษย์ในโลกนี้ จะว่าด้วยเรื่องของอาหารเป็นปัจจัยหลัก ในหนังสือ An Edible History of Humanity ที่เขียนโดย Tom Standage (2010) "อาหาร" คือรากแห่งอารยธรรมทั้งปวง ปราศจากอาหาร อารยธรรมไม่อาจเกิดขึ้นได้ แต่เมื่อมนุษย์วิวัฒนาการขึ้นมาได้เพราะอาหารแล้ว ขั้นต่อมาเราจะพบว่ามนุษย์ได้นำอาหารมาใช้ในแง่มุมอื่นๆ อย่างกว้างขวางมาก เช่น ใช้เป็นเครื่องมือทางการทหาร เครื่องมือแห่งการต่อสู้ทางอุดมการณ์ หรือแม้กระทั่งเครื่องมือในการโกหกหลอกลวงในระดับชาติและระดับโลก หรืออาจพูดอีกอย่างหนึ่งก็ได้ว่า มนุษย์ได้ใช้อาหารในการทำลายกันและกันด้วย ผู้เขียนได้เล่าถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกเช้า

กลางวัน และเย็น ซึ่งก็เป็นเรื่องของอาหาร ที่โยงไปถึงสังคม การเมือง ศาสนา ปรัชญา เศรษฐศาสตร์ และอีกหลาย ๆ เรื่อง

ในงานศึกษาของโพลิน กิตติเสรีชัย (2557) ในบทความเรื่อง “มหาอำนาจอาหาร” ที่ให้ข้อมูลว่า กระบวนการในการควบคุม “อาหาร” สามารถเพิ่มพูนอำนาจ ความเข้มแข็งให้กับชาติมหาอำนาจทั้งในระดับประเทศและระดับโลก สหรัฐอเมริกาในยุค Pax Americana ที่ดำเนินมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปัจจุบัน (จักกรี ไชยพินิจ, 2561:30-72) การผลิตอาหาร การกำหนดพฤติกรรมผู้บริโภค ถูกควบคุมโดยมหาอำนาจผ่านความร่วมมือ ระหว่างรัฐบาลและบริษัทข้ามชาติ ในการกดดัน หรือ “ลือบบี้” รัฐบาล ให้กระทำตาม หรือไม่กระทำตาม เป็นต้น หรือกรณี วัฒนธรรม “อาหารจานด่วน-Fast Food” (KFC, เบอร์เกอร์คิง พิซซาช่าห์ ดังกิ้น’ โดนัท ฯ) และนวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์ “พันธุวิศวกรรม” ในความหมายนี้อาหารเป็นเครื่องมือควบคุมมนุษย์หรือโลกนี้ก็คงไม่ผิด หรือในงาน จารุณี วรรณศิริกุล² ที่เล่าผ่านหนังสือ ประวัติศาสตร์...บนเส้นทางอาหาร “อาหาร” (An Edible History of Humanity) ของ Tom Standage ผ่านภาคภาษาไทย แปลโดย โทมัส สุขปรีชา ที่ให้แนวคิดสั้น ๆ ผ่านหนังสือว่า “อาหาร” เป็นปัจจัยสำหรับการดำรงชีวิตแต่อีกนัยหนึ่งอาหารก็เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนสังคม เศรษฐกิจ การเมืองศาสนา รวมถึงเป็นเครื่องมือทางการทหาร และอื่น ๆ อีกซึ่งมีผลต่อเปลี่ยนแปลงและสร้างประวัติศาสตร์โลก

ดังนั้นเมื่อจำเพาะไปที่ประวัติศาสตร์การกิน และประวัติศาสตร์ของอาหาร คงเกิดขึ้นมาพร้อมกัน เพราะมนุษย์ สัตว์ สิ่งมีชีวิตคงอยู่ได้ด้วยอาหาร ส่วนความซับซ้อนและวิธีการกินคงเป็นอีกเรื่องหนึ่ง หากดูใน คัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ที่มีอายุศาสนากว่า 2020 ปี การรับประทาน ขนมปัง (สัญลักษณ์แทนพระกายของพระองค์) และ เหล้าองุ่น (สัญลักษณ์แทนพระโลหิต) การประกอบพิธีศีลมหาสนิท เพื่อให้ชาวคริสต์ระลึกถึงคุณของพระเจ้า เพื่อการประกาศยอมรับว่าพระเจ้าได้สถิตอยู่ในกายตน (Alvin Kimel, 2004) หรือ เหตุการณ์ที่อดัมกับอีฟ กินง้วนดิน ล้วนเป็นแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องของอาหารและการกินในศาสนาคริสต์³ ในศาสนาอิสลามในคัมภีร์อัลกุรอาน ที่มีอายุศาสนาเกินกว่า 1800 ปี ก็มีแนวคิดเป็นศาสนบัญญัติเรื่องการให้กิน และห้ามกิน และวิธีการได้มาก่อนกิน อินดูศาสนาที่มีอายุกว่า 2 พันปี ชาวฮินดู ถือว่าโค เป็นพาหนะของพระศิวะ ดังนั้นการฆ่าโค (วัว) ถือเป็นบาปหนัก ชาวฮินดูไม่กินเนื้อวัว แต่ก็บริโภคนมวัวซึ่งถือว่าเป็นอาหารศักดิ์สิทธิ์ใช้ทั้งดื่มและประกอบพิธีทางศาสนา ลัทธิเต๋าเชื่อว่าการงดเว้นเนื้อสัตว์ทั้งปวงเป็นการให้ชีวิต เมื่อไม่มีผู้กินก็ไม่มีผู้ฆ่า⁴ ศาสนซิกข์นิกายนามธารี (Namdhari/Sikh) จะดื่มน้ำบริสุทธิ์ที่มาจากธรรมชาติ เช่นน้ำฝน อาน้ำ และปรุงอาหารจากธรรมชาติเท่านั้น อาหารมังสะคืออาหารที่ต้องไม่เบียดเบียนชีวิตหรือ

² จารุณี วรรณศิริกุล, เรื่องเล่าประวัติศาสตร์...บนเส้นทางอาหาร, นิตยสารสยามปริทรรศน์. 15 (19), 2559, หน้า 166-167.

³ วีระพงษ์ มีไธสง, “มนุษย์ : กระบวนทัศน์ทางความเชื่อและความคิด”, วารสารปรัชญาและศาสนา, 3 (1) (มกราคม-มิถุนายน), 2561, หน้า 83-113.

⁴ Shawn Arthur. Eating Your Way to Immortality: Early Daoist Self-Cultivation Diets. The Journal of Daoist Studies Vol. 2, 2009, p. 32-63.

การฆ่าเท่านั้น⁵ ในพระพุทธศาสนาที่มีอายุเกินกว่า 2600 ปี ก็ใช้แนวคิดที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ในเรื่องการกินอาหารว่าด้วย “ปัจจัย” เครื่องยังชีพ และแนวคิดเรื่องการบริโภคเพื่อพัฒนาร่างกาย ความคิด สติปัญญาในการทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม เป็นต้น⁶ รวมทั้งพุทธศาสนมหายาน (จีนิกาย) จะมีหลักที่เอาจริงเอาจังและมุ่งมั่นต่อการไม่กินเนื้อสัตว์และถือว่าเป็นเส้นทางแห่งพระโพธิสัตว์เลยทีเดียว ดังนั้นจากภาพรวมวิถีแห่งอาหาร หรือวัฒนธรรมอาหารส่วนหนึ่งถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือ หรือกลไกในการพัฒนาคุณธรรมภายใน ด้วยการกิน ไม่กิน เลือกกิน หรือกินอย่างมีเงื่อนไข ล้วนปรากฏเป็นแนวคิดของทุกศาสนา ด้วยเช่นกัน

ดังนั้นแนวคิดเรื่องอาหาร อาหาร และพฤติกรรมที่เนื่องด้วยอาหารเป็นวิถีของมนุษย์ในโลกนี้ผ่านพฤติกรรมกรรม การผลิตเพื่อการยังชีพ กิน บริโภค หรือการใช้แนวคิดเรื่อง “เสพย์” เพื่อการพัฒนาวิถีทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จริยธรรมทางสังคม และศาสนามาเป็นเครื่องกำหนดส่งผลให้เกิดเป็นพฤติกรรมที่เนื่องด้วยการกินและวิถีแห่งอาหารทั้งสิ้นอาจนับว่าด้วยเรื่องของสังคมศาสตร์กับอาหาร หรือมานุษยวิทยาว่าด้วยการกินตามกรอบของการศึกษาได้ด้วย

แผนภาพที่ 1 ผลิตผลจากแปลงผักหน้าหอ ฝีมือพระทำ ว่าด้วยวิถีของการกินและการดำเนินชีวิต

(ภาพผู้เขียน, มีนาคม 2563)

พุทธบูรณาการกับสวนเกษตรแบบยังชีพในเชิงสังคมและมานุษยวิทยา

สวนพุทธเกษตร หรือสวนพริก มะเขือ ผักชี หรือผักอื่น ๆ ที่อยู่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เกิดขึ้นด้วยสาเหตุหรือปัจจัยของการยังชีพ การผลิตอาหารเพื่อการบริโภค กิจกรรมออกกำลังกาย หรือเงื่อนไขอื่นใด แต่ทั้งหมดมีแนวคิดของพระพุทธศาสนาผสมผสาน และเป็นแก่นแกนในการดำเนินกิจกรรม ถ้ามองว่าผู้ปลูกผักหน้าหอนี้ดี ท่านจะคิดถึงขนาดนั้นไหม ผู้เขียนยืนยันให้ท่าน ๆ เหล่านั้นไม่ได้ แต่

⁵ Joginder Singh. Namdhari Sikhs of Punjab: Historical Profile. Journal of Punjab Studies. 21 (2), 2014, p. 267-296.

⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมะอินทเรนต์, 2555).

หากสะท้อนคิดผ่านพฤติกรรม การกระทำ และปัจจัยแฝงที่เนื่องด้วยกิจกรรมสวนผักนี้ จะเห็นว่ามีการผสมผสาน บูรณาการทั้งในเชิงสังคม แนวคิดทางพระพุทธศาสนา เศรษฐศาสตร์ และมานุษยวิทยาตามกรอบที่ตั้งเป็นชื่อเรื่องของบทความนี้ซึ่งสามารถจำแนกเฉพาะการบูรณาการได้ คือ

1. ปรัชญาปฏิบัติ ต้นแบบ สู่ต้นอย่าง (ปรัชญา-ปฏิบัติ-ปฏิเวธ) หมายถึง ส่วนผักนี้ทำโดยพระภิกษุในพระพุทธศาสนา คือ พระครูน้อย พร้อมคณะและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเท่าที่เห็น เช่น หลวงพี่คมสันต์ พี่นเรศ ดร.อนเนก พี่ดาวเหนือ เป็นผู้ทำ หรือรณรงค์ให้ทำ อาจเรียกว่า “แปลงผักพระทำ” ก็คงไม่ผิด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยที่เนื่องด้วยพุทธเกษตร เคยไปคุยและสนทนาข้างแปลงผักกับท่านหลายครั้ง และบ่อยครั้งได้เก็บผักของท่านมายังซีบ้อย ๆ ซึ่งในแปลงชนิดของพืชพันธุ์ผัก อาทิ พริก มะเขือ ผักชี บวบ มะกรูด มะนาว กะทกรก ตระไคร้ ข่า ผักคะแยง ชะอม โหระพา แมงลัก มะเขือเปราะ ผักตั่ว มะละกอ ผักแพ้ว (ผักไม้) พริกหยวก มะตูมแขก ชะมวง กระเพรา ผักปรง ถั่วพุ่ม แตงร้าน แตงไทย แตงโม ฟัก บวบหอม หม่อน ลูกหม่อน มะกอกน้ำ ผักกาดขาว และอีกนานาชนิด ที่รวมกันแล้วไม่น้อยกว่า 30 ชนิด ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น เครื่องครัว/เครื่องแกง เครื่องเคียง เครื่องปรุง หรือจำแนกเป็น ผักกินต้น กินใบ กินลูก กินยอด ตามชนิดของผักและพืช เป็นต้น โดยทั้งหมดสามารถยังชีพได้ โดยสวนเปิดเป็นพื้นที่โล่ง เป็นที่ใคร ๆ ก็เข้ามาเก็บได้ จึงเห็นแม่ชีบ้าง นิสิตครูอาจารย์ เข้ามาเก็บไปยังซีบกัณฑ์ตามอัธยาศัย ในหลาย ๆ ครั้งๆ แปลว่า สวนเกษตรแปลงผักหน้าหอณิสิต นำทำโดยพระ ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ แบ่งกันโดยพระสงฆ์ แม่ชี ครูอาจารย์ และนิสิต ทั้งรู้จักไม่รู้จัก ที่อยู่ในหอเป็นส่วนใหญ่ แต่สาระสำคัญอันเป็นแนวคิดหลัก มองเรื่อง “ความมั่นคงของอาหาร” คือมีอาหารกิน ในยุคโควิด-19 ท่านพูดอยู่ว่าไม่มีเงิน ออกไปไหนไม่ได้ ก็มีผักไว้กินอยู่ในหอนี้สบาย เป็นประโยชน์ที่พูดอาจดูชวนหัวเล่น ๆ แต่มีนัยยะแฝงในเรื่องปรัชญาของวิถีเกษตรแบบยังชีพดั้งเดิม ที่ปลูกหรือผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนหรือในบ้าน หรือโครงการที่ภาครัฐเข้าไปมีส่วนการณรงค์ “ผักสวนครัว รั้วกินได้” ในอดีตที่ที่ผ่านมาได้ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้อาจตีความเพิ่มได้อีกว่าเป็นการฝึกสติ ความอดทน มุ่งมั่น เป็นการปฏิบัติธรรม ที่เริ่มตั้งแต่การเตรียมดิน ศึกษาความพร้อมของดิน น้ำ พันธุ์พืช แปลว่าทุกอย่างผ่านการสังเกต บันทึกด้วยความคิด ความรู้ และการเรียนรู้ และลงมือทำปลูก (อันเป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้น-เปลี่ยนแปลง เปลี่ยนภูมิ) ศึกษาพัฒนาการในแต่ละช่วงของพืชผัก คิดแก้ปัญหาเมื่อน้ำเค็ม ดินเปรี้ยวไม่ได้คุณภาพ มีสัตว์ เพี้ย มากินพืช แปลว่าทุกอย่างเป็นการเรียนรู้ (ปรัชญา) และแก้ไขปัญหานั้นตามสภาพความเป็นจริงวิถีพุทธ (ปัญหา-ปัญญา) เป็นการศึกษาจากการปฏิบัติและจริง ซึ่งผู้เขียนยังแซวท่านบ่อยๆ ว่า พระครูน้อยน่าจะเป็น รศ.ด้านปลูกผักกะนั้น (รองศาสตราจารย์ สาขา พริกศึกษา) แต่เป็นการสัพพะหยอก แต่คิดจริงในขณะทีพูดซึ่งอยู่ในประเด็นร่วมนี้ด้วย

แผนภาพที่ 2 การลงมือเป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้น สู่ผลิตผลจากแปลงผักหน้าหอ
ว่าด้วยวิถีของการผลิตอาหารเพื่อการยังชีพ (ภาพผู้เขียน, มีนาคม 2563)

2. แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการไม่เบียดเบียน (ปาณาติบาต) จากข้อสังเกตที่พบในสวนเกษตรแปลงหน้าหอนิสิต คือการใช้แนวคิดในทางพระพุทธศาสนาในเรื่องการไม่เบียดเบียนตามหลักปาณาติบาต⁷ หมายความว่า (1) การไม่เบียดเบียนตนเอง หมายถึง การไม่ใช้ผลิตภัณฑ์ที่เนื่องด้วยสารเคมี กล่าวคือในการปลูกผักมีการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ที่บ่อยครั้งได้ยินคำบอกเล่าว่า “BM ไปซื้อมูลวัว” มาเป็นปุ๋ย การใช้วิธีการพ่นน้ำหมักชีวภาพ ไม่ได้ใช้ยาฆ่าแมลง เท่ากับว่าไม่เบียดสุขภาพที่เริ่มจากการผลิต ไปสู่การบริโภค ทุกขั้นตอนจึงเป็นผลิตเอง กินเอง ใช้เอง รู้ว่าจะกินอะไร ใช้หรือไม่ใช้ยาอะไร เป็นการไม่เบียดเบียนตัวเอง ผ่านสิ่งที่เรียกว่า “เคมี” ซึ่งจะทำให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพ เรียกว่าอาหารเพื่อสุขภาพก็คงไม่ผิด⁸ การไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ หมายถึง การที่ไม่ได้ใช้ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้าหรือวัชพืช วันหนึ่งผู้เขียนเดินไปที่แปลงผักในขณะที่ท่านกับหลวงพี่คมสันต์ช่วยกันปลูกผัก รดน้ำ ดายหญ้า (ถอนหญ้า) กันอยู่ผู้เขียนเดินไปท่านชี้ให้ดูผักกาดขาวที่ยอดดัดวันมีร่องรอยของการถูกกัดหายไปเกือบร่องผัก จากตึกแดน พร้อมกับเสียงหัวเราะ นั่นก็แปลว่า นอกเหนือจากชีวิตคน แล้วชีวิตสัตว์อื่นก็ได้อาศัยพืชในการยังชีพด้วย ก็เป็นส่วนหนึ่งของการเป็นผู้บริโภคในแปลงสวนเกษตรหน้าหอด้วยเช่นกัน หากมองที่ผลผลิต และใช้วิธีการกำจัดด้วยสารเคมีเหมือน “เกษตรอุตสาหกรรม” ที่เน้นผลผลิตมากกว่าปัจจัยอื่น โดยมีเงินหรือผลตอบแทนเป็นเป้าหมาย การเบียดเบียนชีวิตสิ่งที่มีารบวณทั้งวัชพืช การใช้สารเคมีเพื่อกำจัดหญ้า ศัตรูพืชการใช้สารเคมีเพื่อกำจัด นก หุ้ แมลง จึงเกิดขึ้น การเบียดเบียนเกิดขึ้นเป็นคาร์บที่สอง และพืชที่นำไปสู่ท้องตลาด เพื่อการบริโภค ก็กลายเป็นส่วนไปสร้างการเบียดเบียนต่อสุขภาพอีกชั้นหนึ่ง แปลงส่วนผักก็จึงกลายเป็นวิถีแห่ง

⁷ (วิ.ภิกขุณี. (บาลี) 3/373/201)

⁸ อธิวรรณ์ วราธรไพบูลย์, “พุทธกิจกรรมการบริโภค : อาหารนิยมบริโภคกับอาหารเพื่อสุขภาพ”, วารสารปัญญาวิวัฒน์. 5 (2) มกราคม-มิถุนายน, 2014). หน้า 255-264.

การไม่เบียดเบียน (อหิงสา) ตามหลักพระพุทธศาสนาด้วย อาจมีผู้โต้แย้งว่าอ้าวแล้วไม่เบียดเบียนไส้เดือน สัตว์มีชีวิตเล็ก ๆ น้อย ในกรณีที่ถูกจก สับ หรือตายโดยไม่เจตนา หรือมองไม่เห็นละหรือ ? อันนั้นก็คงแต่จะอธิบายและตีความกันไปของสวนพูดไว้แค่นี้ก่อน

3. แนวคิดเรื่องสามัคคีธรรม/และสามัคคีภาพ หมายถึง การที่ครัวพระครูน้อยมีสมาชิก เช่น หลวงพี่คมสันต์ พี่นเรศ พี่เอก พี่ดาวเหนือ พี่พิสุทธิ์ และอีกหลายชีวิตที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป ทำอาหาร และฉันและรับประทานร่วมกัน ดั่งนั้นในห้องที่หอพัก จึงมีครัวย่อย ๆ ที่สามารถดูแลและเลี้ยงดูสมาชิกในองค์รวมได้หลายคน ดั่งนั้นการสะท้อนคิดนี้คือเรื่อง (ก) สามัคคีธรรม ซึ่งเป็นพฤติกรรมของการร่วมกันปลูกผัก ช่วยกันตายหญ้า รดน้ำ พรวนดิน นำพันธุ์ผักมาปลูก ทำให้เกิดสามัคคีทำ (ธรรมสามัคคี) คือ ช่วยกันทำ สามัคคีคือออกแรง แต่อีกนัยหนึ่งในคติทางพระพุทธศาสนาสะท้อนได้ว่าเป็นสามัคคีธรรมภายในใจที่เกิดเป็นพฤติกรรมร่วม และกระทำร่วมกันเป็นองค์คุณธรรมในเรื่องการช่วยเหลือแบ่งเบาภาระในงานของกันและกัน จัดเป็นคุณธรรมในด้านการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ข) สามัคคีภาพ/สามัคคีฉัน หรือภาวะแห่งความสามัคคี เมื่อกระทำปลูกผักแล้วได้นำประกอบหรือปรุงอาหาร ทำให้อาหารเหล่านั้นได้กินร่วมกัน ได้ช่วยกันกิน ภาวะของความสามัคคีก็เกิดขึ้นในเรื่องภาพลักษณ์ดังพุทธพจน์ที่ว่า “*เนกาสิ ลภเต สุขํ-กินคนเดียวย่อมไม่เป็นสุข*”⁹ เกิดการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อ เรียกขานกันมากินมาฉันกันตามโอกาส (ค) สามัคคีแบ่งปัน ที่เกิดขึ้นแม้ผู้ที่ไม่ได้มาทำ เช่นที่ผู้เขียนเห็น เป็นนิสิตพม่าบ้าง แม่ชีบ้าง รวมทั้งผู้เขียน และอีกหลายท่านที่แวะเวียนกันไปเก็บภาพแห่งความสามัคคี หรือภาวะของการเห็นความสำคัญของสมาชิกในการแบ่งปันโดยไม่ได้มองว่ามาเบียดบังหรือเอาประโยชน์ เอาเปรียบ ไม่ทำแล้วมากิน ไม่ได้ถูกมองหรือถูกตีความอย่างนั้นภาพของการเสียสละ (จาคะ) ภาพของการแบ่งปัน (ทาน) ภาพของการเอื้อเฟื้อ (เมตตา) ผ่านการให้ซึ่งกันและกัน จัดเป็นไมตรีตามหลักพระพุทธศาสนาตั้งพุทธพจน์เรื่องต่อไปอีกว่า “*ทพมาน โปโย โหติ*”¹⁰ผู้ให้ย่อมเป็นที่รักของผู้ถูกให้ ดั่งนั้นมิตรภาพของการให้ผ่านการเก็บเอง เด็ดผักเอง แม้ไม่ได้มากมาย ในเชิงมูลค่าแต่มีมิตรภาพการปฏิสัมพันธ์เชิงสังคมผ่านแนวคิดสามัคคีธรรมร่วมกัน

แผนภาพที่ 3 ผลผลิตจากแปลงผัก สู่จานเสริฟภายใต้ สามัคคีภาพ และสามัคคีฉัน ที่ครัวพระครูน้อย พร้อมล้อมวงฉัน-รับประทานภายใต้มิตรภาพ ไมตรี และการสนทนา (ภาพ Facebook อิคคิวซัง ไม่สำคัญ เมษายน 2563)

⁹ (ช.ช. (ไทย)27/83-84/387)

¹⁰ (อง.ปญจ. (ไทย)22/36-37/44)

4. แนวคิดเรื่องเสียสละแบ่งปัน (ทาน-จาคะ) ถามว่าปลูกผักมีองค์คุณธรรมด้วยหรือ หากมองในเชิงจุดเริ่มต้น การปลูกผักเกิดจากงานวิจัย วิจัย (วิ-จะ-ยะ : Research) แปลว่าการทำให้แจ้ง หรือการแสวงหาคำความรู้ จากงานแนวพุทธเกษตร สวนเกษตร ผักปลอดสาร การปลูกผักเพื่อยังชีพ การใช้พลังงานทดแทน รวมทั้งองค์ประกอบอื่น ๆ การดูแลดิน การลงผัก การศึกษาพัฒนาการของผัก ดังนั้นงานนี้จึงเกิดขึ้นสู่สาธารณะจะเป็นประโยชน์ในเรื่องการแบ่งปันในชั้นของ (ก) “ธมฺมเทศนามัย” เป็นการแบ่งปันความรู้ตามคติในทางพระพุทธศาสนา จุดเริ่มต้นจึงเป็นการศึกษาเพื่อแบ่งปัน (ข) เมื่อได้ผัก หรือปลูกผักแล้ว ได้มีการนำไปประกอบอาหาร สำหรับประชาชนชาวหอ ที่อยู่ใน “กลุ่ม” เดียวกัน ซึ่งผู้เขียนเห็นเป็นประจำว่าสมาชิกในกลุ่มของท่านพระครูน้อย มีหลวงพี่คมสันต์ พี่นเรศ พี่วีรศักดิ์ (เลขานุการคณะสังฆมณฑล) พี่ดาวเหนือ ดร.อนงก์ พี่พิสุทธิ์ หลวงพี่สมนึก แวะไปเป็นครั้งคราว หรือมีสมาชิกอื่น ๆ เข้ามาสมทบบ้าง เช่น ดร.อิทธิเทพ ผาธา (คณะพุทธศาสตร์) พี่วิชัย สมาชิกใหม่ของประชาชนชาวหอ ที่เพิ่งเข้ามาอยู่อาศัย ที่ยกมาต้องการบอกว่าทั้งหมดเป็นผู้ที่ได้รับอานิสงค์ของการแบ่งปันที่เรียกว่า “อาหาร/เกษตรสวนผัก/แปลงผักเพื่อการยังชีพ” การแบ่งปันเกิดขึ้นจากสวนผักหน้าหอนิสิต สู่การแสวงหาส่วนอื่นเป็นเครื่องประกอบ มีข้าวสาร มีผัก ปลาแห้ง และวัสดุอื่น ๆ เพื่อใช้ประกอบอาหารฉัน และบริโภคกันตามโอกาส แต่ปัจจัยการผลิตเกิดจากสวนผักซึ่งเป็นการแบ่งปันให้โอกาสกันและกัน ในการบริโภคร่วมกัน (ค) การแบ่งปันจากสมาชิกภายนอก เช่นผู้เขียนเอง ดร.มะเหมี่ยว (ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี แห่งบัณฑิตศึกษา) แม่ชีเวียดนาม นิสิตพม่า นิสิตไทย ในนามประชาชนชาวหอ และอีกหลายท่าน ล้วนได้ไปเก็บผัก ที่ผู้เขียนเห็นด้วยตัวเอง ภาวะของการแบ่งปัน เสียสละเกิดขึ้น ถ้าคิดง่าย ๆ บอกนี้ของฉัน หวงนะ เก็บไม่ได้ ห้ามกิน ห้ามเก็บ ผักนี้ก็จะเป็นประโยชน์เฉพาะพระครูน้อย และสมาชิก แต่นี่กลายเป็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นประโยชน์แก่คนหมู่มาก มากกว่า 1 คน หรือมากกว่านั้น ดังนั้นแนวคิดนี้บูรณาการกับพระพุทธศาสนาที่ว่า ผู้ให้ข้าวให้น้ำ ให้อาหาร ถือว่าให้ชีวิต¹¹ แต่เป็นชีวิตเพื่อพัฒนาตัวเองเป็นความรู้ ในการสร้างงานวิชาการ (ในฐานะนักวิชาการในมหาวิทยาลัย) สร้างองค์ความรู้เพื่อพัฒนาตนเองตามสายของศาสตร์นั้น ๆ (นิสิตที่มาเรียนเพื่อพัฒนาตนเอง) สร้างองค์คุณองค์ธรรม เพื่อการพัฒนาความคิดส่งต่อให้เป็นพระสงฆ์เนืองนาบุญ พัฒนาศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา (นักบวช/พระนิตฺ/แม่ชี) แปลว่าการให้นี้จะถูกส่งต่อไปเป็นการให้อย่างต่อเนื่อง และมีความสมบูรณ์ในตัวเองด้วย

¹¹ (ม.มู. (ไทย) 12/422-423/456; ส.ส.(ไทย)15/42/58-กีนททสูตร)

แผนภาพที่ 4 ผู้มาเยี่ยมเยียน เป็นนิสิตร่วมมหาวิทาลัย ที่ใช้ชีวิตในหอนิสิต (ชาย/และหญิง) ร่วมแบ่งปัน สิ่งที่ผลิตได้จากแปลงผักหน้าหอ มิตรภาพ ไมตรี การแบ่งปัน สามัคคี เป็นลักษณะร่วมของแปลงผัก (ภาพผู้เขียน, มีนาคม 2563)

5. แนวคิดเรื่องความสุข หรือบรมสุข บรมธรรม ความหมายคือ อาหารเป็นปัจจัยหลัก แนวคิดทางพระพุทธศาสนาสะท้อนคิดไว้ชัดเจนว่า “ปัจจัย” สำคัญของการยังชีพประกอบด้วยปัจจัย 4 และอาหารก็เป็นปัจจัยหนึ่งในนั้น¹²และองค์การสหประชาชาติ ได้จัดตั้ง องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations หรือ FAO) มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี มีสมาชิกกว่า 190 ประเทศทั่วโลก เป้าหมายคือเพื่อศึกษาและกำหนดมาตรการเมื่อกำหนด และควบคุมแนวทางในเรื่อง “อาหาร” ที่หมายถึง การผลิต การบริโภค การสร้างปัจจัยเงื่อนไขในเชิงของอาหาร (รวมเรื่อง โภชนาการ อาหาร การเกษตร ป่าไม้และประมงฯ) ดังนั้นอาหารเป็นปัจจัยสำคัญของมนุษย์เหมือนกันทั่วโลก และในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้ารอนคนทีเดินทางมาฟังธรรม แต่มาด้วยความหิว ก็อนุญาตให้กินข้าวก่อนแล้วจึงแสดงธรรม จึงเป็นที่มาของพุทธพจน์ที่ว่า “ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง สังขารทั้งหลาย เป็นทุกข์อย่างยิ่ง บัณฑิตรู้เรื่องนี้ตามความเป็นจริงแล้ว ย่อมทำนิพพานให้แจ้ง เพราะนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง”¹³ดังนั้นแนวคิดหรือหลักการสำคัญคือกินย่อมเป็นสุข การได้กินและบริโภค ย่อมเป็นสุข การที่สวนเกษตรแปลงผักหน้าหอ เป็นแนวทางในอันที่จะมาของความ สุข ซึ่งจะเห็นได้จากพฤติกรรมของผู้เก็บผักไปบริโภค เช่นผู้เขียนเมื่อได้กิน ก็มีมีความสุข หรือในกลุ่มของพระครูน้อยเอง เมื่อได้ฉัน และกินก็จะมีกิจกรรมร่วมกัน คุยกันเสียงด้วยอรรถรสในแบบสุนทรีย์ะ เป็นต้น แต่ไม่ได้เป็นเรื่องแปลก แต่เป็นการสะท้อนถึงความสุข ที่ได้บริโภค หรือการได้กิน และความสุขก็ส่งต่อคนอื่น ๆ เป็นการพัฒนางานพัฒนาความรู้ ส่งต่อเป็น “บรมสุข” ในอนาคตได้ด้วยเช่นกัน

¹² (อง.เอกก.(ไทย)20/25/173,พหุการสูตร)

¹³ (ธ.อุ.(ไทย) 25/201-20195-อัญญตรอุปาสกวัตถ)

แผนภาพที่ 5 ถอดความคิด ชุดความรู้ผ่านแปลงผักหน้าหอ นิสิต
“การผลิตอาหารในวิถีของสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาการกิน”

6. แนวคิดเรื่องสมดุล ประหยัด การลงทุนในปัจจุบันการผลิตพื้นฐาน หมายถึง เมื่อสอบถามจากพระครูน้อย หลวงพี่คมสันต์ การปลูกผักช่วยลดต้นทุนการกิน คือประหยัดได้เยอะ แต่จะมีต้นทุนในการลงทุนครั้งแรก แต่เมื่อมองจากภาพรวมดังนั้นในกระบวนการทางเศรษฐศาสตร์ การลงทุนเพื่อให้เกิดการผลิตและเป็นการสร้างอุปทานอุปสงค์ของอาหาร และที่สำคัญให้เห็นว่าในพื้นที่ทางการเกษตรสวนผักหน้าหอ 1 แปลง ขนาด 1 ไร่ (400 ตารางวา=1600 ตารางเมตร) เท่า ๆ กับสนามเทนนิส 6 สนามโดยประมาณ (ขนาดมาตรฐาน 23.8 x 11 ม (261 ตรม)x6=1566 ตรม.) ได้สร้างฐานการผลิตอาหาร ที่สามารถดูแลสมาชิกได้ 10-20 คนตามขนาดของการผลิต แต่อีกนัยหนึ่งอาจมีผู้บริโภคแฝง 10-50 คน/ที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการผลิตอาหารในแปลงสาธิตขนาดย่อม ๆ นี้ เท่ากับว่าประเทศไทยมีพื้นที่ประมาณ 321 ล้านไร่ หรือประมาณ 513,000 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่เพาะปลูกทางการเกษตรประมาณ 43% (138 ล้านไร่) ทั่วประเทศ มองนัยหนึ่งสามารถผลิตข้าว และผลิตผลทางการเกษตรส่งออกได้เป็นอันดับต้นๆ ของโลก จากข้อมูลที่พบ ประเทศไทยจะผลิตข้าวเป็นอันดับ 6 ของโลก (เวียดนามอันดับ 5) แต่ไทยส่งออกข้าวเยอะเป็นอันดับ 2 ของโลก ด้วยมูลค่า 4,400 ล้านเหรียญสหรัฐฯ หรือคิดเป็น 21.9% ของมูลค่าการส่งออกข้าวทั่วโลก (อินเดีย อันดับ 1 26.7%) (The Academy,2018) หรือข้อมูลของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่ให้ข้อมูลผลได้ของการส่งออกผลไม้และผลิตผลิตภัณฑ์ตลอดทั้งปี พ.ศ.2562 มีรายได้กว่า 60,870,766,433 บาท ข้อมูลนี้ย่อมเป็นเครื่องชี้แนวคิดในเรื่องยุทธศาสตร์จุดแข็งแหล่งผลิตอาหารที่เป็นความโดดเด่นของไทย เป็น Hub ในการเป็นแหล่งผลิตอาหารของโลก ผ่านยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่

โดดเด่นและความเข้มแข็งในวิถีเกษตรที่มีมาแต่อดีต ตามที่เคยรณรงค์ส่งเสริมกันมา “ครัวไทยสู่ครัวโลก”¹⁴ แปลว่าทุกอย่างทำได้ เป็นไปได้ และยังส่งเสริมกันได้อีกอนาคตทางการเกษตร

7. **แปลงผักหน้าทอกับแนวคิดโต้แย้งในข้อบัญญัติตามวินัยและสมณสัญญา** หมายถึง เมื่อสื่อสารข้อมูล “แปลงผักหน้าทอ” สู่อาณาจักรวงกว้าง อาจมีผู้ตั้งข้อสังเกตจากสายเคเบิล เช่น กิจสังฆ์หรือไม่ เป็นอาบัติผิดวินัยสงฆ์ “พรากของเขียว/ตัดต้นไม้ด้ายหญ้า” หรือ “ปาณาติบาต-สัตว์ในดิน” และ “รดน้ำ-พรวนดิน” เป็นต้น ทุกอย่างคิดได้เพราะเป็นข้อเท็จจริง ถ้าถามว่ากิจของสงฆ์ใหม่ก็ต้องตอบว่าไม่ใช่เหมาะสมไหม ก็ต้องตอบควรใช้เกณฑ์พิจารณาเทียบเคียง ผิดวินัยใหม่ก็ต้องตอบว่าผิด ไม่เหมาะสมเพราะนี่คือเกณฑ์ตามกรอบแห่งสมณสัญญา¹⁵จะเถียงไม่ได้ ผิดต้องบอกว่าผิดตามศาสนบัญญัติ แต่เพียงว่าจะยึดเป็นเกณฑ์หลักหรือเกณฑ์รองเป็นอีกประเด็นหนึ่ง หากนำแนวคิดในพระพุทธศาสนา 2 กรณีประเด็นเป็นเกณฑ์วินัยจรร่วม (1) แนวคิดเรื่องอนุโลมตามบ้านเมืองหรือสถานการณ์ ดังปรากฏเป็นพุทธพจน์ที่ว่า “อนุชานามิ ภิกขเว ราชุนํ อนุวตฺติตฺตุนฺติ-ภิกขุทั้งหลาย เรานุญาตให้คล้อยตามพระราช”¹⁶แปลว่าในทุกกฎย่อมมีอนุมาตราหรือเกณฑ์รองในการผ่อนผันให้ (2) แนวคิดเรื่องเกณฑ์วินัยจรร่วมตามมติในมหาปเทศ 4 โดยใช้เกณฑ์บัญญัติ และทางสังคมเป็นตัวกำหนด¹⁷บางคนบอกจะตายอยู่แล้วยังจะมาถือเคร่งอะไรกันอีก อีกนั้นก็มึลสิทธ์โต้แย้งได้ ในประเด็นนี้ไม่ได้เถียงหรือโต้แย้งแต่ต้องการบอกต่อไปว่า สุดท้ายจะใช้เกณฑ์หรือดุลพินิจใดในการวินัยจรร่วม ไม่ว่าจะ เป็นเกณฑ์หลัก (วินัยบัญญัติ/สมณสัญญา) หรือจะใช้เกณฑ์รอง (อนุวัติตามบ้านเมือง/หลักเกณฑ์วินัยจรร่วม มหาปเทศ 4) เสนอตรงนี้ไว้เป็นข้อให้วินัยจรร่วมหรือสุดท้ายจะใช้หลักใดในการพิจารณา

จากภาพรวมจะเห็นประเด็นแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการเชื่อมโยงประสานกับแนวคิดเชิงศาสตร์ระหว่างพุทธศาสนากับแนวคิดหรือศาสตร์อื่น ๆ ที่สะท้อนให้เห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นได้กลายเป็นปรากฏการณ์ร่วมทำให้เกิดพัฒนาการร่วมกัน ทั้งในส่วนหลักธรรม หลักคิด หลักปฏิบัติ และการบูรณาการขับเคลื่อนความเป็นสวนผักหน้าทอนิสิตให้เกิดขึ้นได้

สวนเกษตรหน้าทอนิสิต กับความเชื่อมโยงเชิงศาสตร์

ความเชื่อมโยงเชิงศาสตร์ของสวนเกษตรที่สร้างขึ้น จะเห็นความสัมพันธ์กับศาสตร์ต่าง ๆ ที่เนื่องจากแปลงเกษตรสวนผักทั้งในเชิง (ก) เศรษฐศาสตร์ ที่หมายถึง การผลิตอาหารเพื่อการบริโภค และการประหยัดออม พึ่งตนเองไม่ต้องไปซื้อจากภายนอก (ข) โภชนาการ อันหมายถึง การผลิตอาหารที่ควบคุมการผลิตได้ ทั้งในส่วนของอนามัย และความต้องการตามฐานของการบริโภค ผักที่ต้องการกิน อยากรู้อินและบริโภค

¹⁴ ปณิธา สอนแก้ว, ความสำเร็จของนโยบาย “ครัวไทยสู่ครัวโลก” ภายใต้ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน, วารสารวินัย มสธ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. 11 (1) (มกราคม-เมษายน), 2014), หน้า 47-58.

¹⁵ (อง.ทสก. (ไทย) 24/101/242-สมณสัญญาสูตร)

¹⁶ (วิ.ม.(ไทย)4/187/295)

¹⁷ (วิ.ม. (ไทย) 5/305/139-จตุมหตฺมหาปเทศกถา)

รวมทั้งประมาณที่ต้องการอยากได้มากปลูกมาก ผลิตมาก เค็ดมากกินมาก เป็นต้น (ค) ความสัมพันธ์เชิงสังคม หรือสังคมวิทยา เป็นศาสตร์ที่เชื่อมในเชิงปฏิสัมพันธ์ สามัคคีกันทำ สามัคคีกันกิน และแบ่งปันตามสัดส่วนของผลได้ที่เหมาะสม ได้เพื่อน ได้กิน ได้คุยและมีเรื่องคุยกันก็คงไม่ผิด (ง) มานุษยวิทยาเชิงสังคม การทำกิจกรรมร่วมกัน การรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม (ง) การศึกษาเชิงเชื่อมโยงเชิงศาสตร์ จากข้อมูลแปลงผักหน้าหอนิสิต ได้มีการทดลองทำทั้งในส่วนของแปลงผัก อันหมายถึง (ก) พันธุ์พืช จะปลูกอะไรอย่างไรเพื่อการบริโภคและสอดคล้องกับการกินอยู่ (ข) ดิน-ปุ๋ย ที่จะปลูกมีดินเป็นอย่างไร ดินถม มีความเป็นกรดสูง ไม่มีสารอาหาร ถูกกดอันจนแน่น การยกร่องแทน ใช้ระบบดินล้อมปลูก หาสิ่งทดแทน หรือดินจากแหล่งอื่นมาทดแทน ทั้งดิน ปุ๋ยคอก มาเป็นฐานการผลิต (เทียบได้กับการปลูกพืชในที่คุมอุณหภูมิในเมืองหนาว เช่น ยุโรป/หรือการใช้ระบบคุมดินในโรงเรือนและระบบอุ้มดินในอิสราเอล เป็นต้น) (ค) การประดิษฐ์เพื่อการจัดการ มีการทำระบบน้ำหยด ใช้ท่อเป็นตัวส่งน้ำ ดึงน้ำจากบ่อพักน้ำที่หน้าหอ แทนการใช้น้ำประปา เพื่อลดแรงงานในการรดน้ำ การใช้พลังงานทดแทน แทนการใช้ไฟฟ้าของมหาวิทยาลัยมา ติดตั้งแผงโซลาเซลล์ (พลังงานธรรมชาติ/ทดแทน) มาเป็นเครื่องมือในการจ่ายไฟไปยังเครื่องติดตั้งปั้มน้ำ และใช้น้ำใต้ถุนหอพัก (ตามการออกแบบอาคาร/บ่อพักน้ำ) กับบ่อพักน้ำหน้าหอ น้ำจึงถูกนำมาใช้ประโยชน์ เป็นการ Re-Use น้ำทิ้งที่สะสมไว้ อาจเป็นพาหะที่เพาะเชื้ออยู่ ในความหมายนี้ น้ำที่ไม่ถูกใช้ประโยชน์ ได้ถูกนำกลับมาใช้ประโยชน์ (อยู่ในส่วนของการบริหารจัดการน้ำ) ใหม่อีกครั้ง (ง) การใช้สิ่งทดแทน ทั้งในเชิงพลังงานทดแทน พลังงานทดแทน พลังงานธรรมชาติ (โซลาเซลล์) น้ำทดแทน (น้ำทิ้งจากครัวเรือน/หรือน้ำฝน) ถูกนำกลับมาให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและเป็นประโยชน์ (จ) การถ่ายทอดความรู้ ผู้เขียนได้สนทนากับ รศ.ดร. ภัทรพล ใจเย็น (หัวหน้าภาควิชาเศรษฐศาสตร์) ที่กำลังไปพัฒนาแปลงเกษตรในที่ดินที่บ้าน จ.นครปฐม ภายใต้นโยบายเตรียมใจไว้เกษียณ และการผลิตอาหารเพื่อยังชีพในสถานการณ์ไม่ปกติ Covid 19 ที่กำลังเกิดขึ้นนี้ แปลว่าแปลงผักหน้าหอสาธิตนี้หนึ่งเป็นแรงบันดาลใจเล็ก ๆ ให้กับสมาชิกอื่นได้ด้วย เมื่อสอบถามพระครูน้อย ท่านเองก็ถูกถามและถ่ายทอดประสบการณ์การทำงานของท่าน ไปสู่คนหลายคน แม้เป็นกิจกรรมเล็กๆ ในพื้นที่ประมาณ 1 ไร่โดยประมาณ แต่เป็นการลงมือทำ เรียนรู้ และถ่ายทอดให้เป็นผลเชิงประจักษ์ได้ในระดับหนึ่ง นับแต่จุดเริ่มของปัญหา (ทุกข์) แสวงหาทางออกพัฒนาเป็นปัญญา (สมุทัย) ได้เป็นการเรียนรู้แบ่งปัน (มรรค) นำไปสู่การสร้างประดิษฐ์กรรมผ่านสวนผักที่เกิดขึ้นได้ (นิโรธ) ได้ผักไว้ฉ้อ ไว้รับประทานดับทุกข์เป็นความหวังได้ ได้ความรู้ จัดการแบ่งปัน เพื่อให้สมาชิกอื่นได้ดับทุกข์ คลายความสงสัยของผู้มีที่ดินและอยากทำการเกษตรแบบผสมผสานได้ (นิโรธ) ดังนั้นความเชื่อมโยงเชิงศาสตร์ จึงเป็นสิ่งที่เนื่องด้วยการปลูกผักหน้าหอนิสิตเพื่อการยังชีพ กิน อยู่ หลับ นอน ในแบบบูรณาการดังที่ยกมาเล่าสู่กันฟังตามที่ปรากฏ

แผนภาพที่ 6 ประดิษฐ์กรรมชุดความรู้ร่วมกับแปลงผัก ที่ใช้วิธีการผลิตไฟจากแผงโซลาร์เซลล์ แทนการใช้ไฟมหาวิทยาลัย (พลังงานทดแทน/พลังงานธรรมชาติ/พลังงานบริสุทธิ์) ใช้น้ำทิ้งจากใต้หอแทนการใช้น้ำประปา (การจัดการน้ำ) เป็นชุดความรู้สู่การถ่ายทอดแบ่งปัน ต้นแบบ เอาอย่าง (ภาพ Facebook อิคคิวซัง ไม่สำคัญ 24 เมษายน 2563)

บทสรุป

สวนเกษตรแปลงผักหน้าหอนิสิต ที่ยกมาเขียนเป็นบทความนี้ เป็นการสะท้อนแนวคิดในเชิงพุทธบูรณาการทางสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาว่าด้วยการกิน ที่ใช้ฐานคิดของการกินมาเป็นประเด็นขับเคลื่อนมีพฤติกรรม การกระทำ และการตัดสินใจเป็นองค์ประกอบร่วม ตัดสินใจทำ ลงมือทำ “แปลงผักหน้าหอนิสิต” ให้เกิดผลผลิตเพื่อการยังชีพ พัฒนาการเป็นการบริหารจัดการได้ เป็นการเพิ่มห่วงโซ่ในการผลิตอาหาร เน้นการพึ่งพาตนเองในสถานการณ์ที่ไม่ปกติด้วย และส่งต่อไปเป็นเงื่อนไขทางเศรษฐศาสตร์ ว่าด้วยการผลิตอาหาร การกระจายอาหาร สัมพันธ์กับการออม การประหยัดตามแนวเศรษฐศาสตร์ ความสัมพันธ์กับสังคม และสมาชิกในสังคมอื่น ๆ ว่าด้วยการจัดสรรปันส่วน การแบ่งปัน การเกื้อกูลกันในแบบพี่น้อง ทำให้แปลงผักเป็นจุดนัดพบของชุมชนคนชาวหอ ที่มาแบ่งสรรปันส่วนไปกินกันตามโอกาส หรือการพบปะพูดคุย และที่สำคัญทำให้เกิดการแบ่งปัน ในกลุ่มสมาชิกใกล้เคียง ทำให้เกิดประชาสังคมแบบคนร่วมกิน คือมีอะไรก็มาทำกินแบ่งกันตามโอกาสและช่วงเวลา เป็นการเสียสละ แบ่งปัน การเรียนรู้ในสังคมร่วมกัน การสร้างองค์ความรู้แบบต่อเนื่องต่อไปถึงการประดิษฐ์กรรมการลดการใช้พลังงานน้ำ แผงโซลาร์เซลล์เพื่อการปั่นไฟ การนำน้ำทิ้งหรือเหลือใช้จากครัวเรือน หรือแหล่งน้ำธรรมชาติ มาใช้ประโยชน์ให้เกิดประโยชน์ ดังนั้นแปลงผักหน้าหอ ใช้น้ำที่ไม่มากแต่เป็นประชาสังคมที่ว่าด้วยการกินแบบมีส่วนร่วม โดยปรากฏเป็นความจริงเป็นต้นแบบในเรื่องการผลิตอาหารในสถานการณ์ไม่ปกติลดการพึ่งพิงจากภายนอก สร้างห่วงโซ่อาหารอุปทานของการยังชีพตามแนวทางเศรษฐศาสตร์ได้ ที่ “สวนเกษตรแปลงผักหน้าหอนิสิต” แห่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จ.พระนครศรีอยุธยา

บรรณานุกรม

- จารุณี วรรณศิริกุล. เรื่องเล่าประวัติศาสตร์...บนเส้นทางอาหาร. นิตยสารสยามปริทรรศน์. 15 (19) ,2559.
- ตา ทอม สแตนเดจ. **ประวัติศาสตร์กินได้** : An Edible History of Humanity. โทมัส ศุขปรีชา แปล. กรุงเทพมหานคร: โอเพินเวิลด์ส์, 2554.
- ธีรวิทย์ วราธรไพบูลย์. (2014). พฤติกรรมการบริโภค : อาหารนิยมบริโภคกับอาหารเพื่อสุขภาพ. วารสารปัญญาวิวัฒน์. 5 (2) มกราคม-มิถุนายน : 255-264
- ปณิตาภา สวนแก้ว. (2014). ความสำเร็จของนโยบาย “ครัวไทยสู่ครัวโลก” ภายใต้ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน.วารสารวินัย มสค สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. 11 (1) (มกราคม-เมษายน): 47-58.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมะอินเทรนด์, 2555.
- Joginder Singh. Namdhari Sikhs of Punjab: Historical Profile. Journal of Punjab Studies. 21 (2) : 2014, p. 267-296.
- Shawn Arthur. Eating Your Way to Immortality: Early Daoist Self-Cultivation Diets. The Journal of Daoist StudiesVol. 2, 2009, p. 32-63